beide de groote uitingen van den religieuzen aanleg van den menschelijken geest genoemd. Ze waren niet absoluut onderscheiden als *valsche* en *ware* godsdienst, maar er bestond tusschen beide slechts een gradueel verschil. Wie de religie wilde bestudeeren, moest daarom niet eenzijdig aan het Christendom alleen zijn aandacht schenken, maar evenzeer het Boeddisme leeren kennen. De faculteit der Godgeleerdheid werd een faculteit der religiewetenschap en aan schier alle hoogescholen werd college over het Boeddisme gegeven.

Toch kon men bij deze juxtapositie niet blijven stilstaan. Bij de religie is het niet te doen om een zekere uiting van het menschelijk gevoel, maar om de *waarheid*. En zoo schreed het proces dan ook hier voort. De beoefenaars dezer religie-wetenschap ontdekten allerlei overeenkomst tusschen woorden van Boeddha en uitspraken van Jezus; tusschen ceremonien en instellingen der Christelijke Kerk en die van het Boeddisme. Toevallig kon dit niet zijn. Er moest tusschen beide een verband bestaan. En daar het Boeddisme ouder was dan het Christendom, kon er geen andere oplossing gevonden worden, dan dat Jezus van Nazareth zijn hooge en heerlijke gedachten aan Boeddha ontleend had. Het Boeddisme met zijn heilige boeken was het eigenlijke en ware Christendom, dat slechts in onzuiveren vorm door den trechter van Christus en zijn Apostelen tot ons gekomen was. Wie waarlijk Christen wilde zijn, moest tot het Boeddisme terugkeeren.

Heel lang kon deze mystificatie echter niet duren. Ook al doet deze dwaze legende nog in allerlei populaire handboeken als resultaat van het wetenschappelijke onderzoek de ronde, een nauwkeuriger historisch onderzoek heeft afdoende aangetoond, dat van een afhankelijkheid van het Christendom van het Boeddisme geen sprake kan zijn. De „heilige boeken" der Boeddisten, waarop men zich beroepen had, bleken niet ouder maar jonger dan het Christendom te zijn. De schijnbare overeenkomst tusschen enkele ceremoniën van de Christelijke Kerk en het Boeddisme vond haar natuurlijke verklaring in het feit, dat deze ceremoniën bij alle religiën gevonden worden en de natuurlijke uiting zijn van het religieus gevoel. De voorstelling van een Boeddistischen Christus was niets dan een spel der verbeelding en vond in de historie niet één enkelen grond.

En toen werd ten slotte het masker afgeworpen. De Christelijke religie was van semietische herkomst; in Christus leer was de Jood aan het woord. Eeuwenlang had deze Christelijke religie de kinderen van Japhet geknecht onder den Joodschen geest. De echte, de ware religie, die bij de Europeesche volkeren hoorde, waarin hun geest zich vertolkte, moest niet in Palestina, maar in Indie, de bakermat van het Indo Europeesche ras worden gezocht. Het Pantheïsme was de religie der Germaansche volkeren van den oorsprong af geweest, en daarom, na lang te zijn afgedwaald van de religie hunner vaderen, moesten de kinderen van Japhet uitgaan uit Sem's tente en weerkeeren tot dat geloof, dat alleen bij hun geestelijken aanleg, bij hun denkwereld, bij hun gemoedsleven paste. Niet het Monotheïsme van Israel, maar het Pantheïsme der Indiërs was de religievorm voor ons bestemd.

Wie dit proces nagaat, zal het begrijpen waarom vooral in onze nieuwe litteratuur het Boeddisme zulk een hoofdrol speelt. Het moge dan als een mystiek Pantheïsme zich aandienen, of wel gelijk bij Borel openlijk een aanbeveling van het Boeddisme worden, dit raakt alleen den vorm, maar niet het wezen. Slag op slag kunt ge in deze letterkunde, die met graagte door ons opkomend geslacht verslonden wordt als het ware levensbrood voor den honger hunner ziel, gedachten vindt, die vloeken met de christelijke religie en in wondere harmonie zijn met wat het Boeddisme leert.

En daarnaast, zeker niet minder gevaarlijk, treedt een andere richting op den voorgrond, die in de amalgamie, de samensmelting van Boeddisme en Christendom, naar een hoogeren religievorm zoekt. Boeddisme en Christendom zijn niets dan vormen, symbolen, waarin de ware Goddelijke wijsheid zich verborgen houdt. Het is de theosophie, die ook in ons land een zoo ijverige propaganda drijft, welke meent deze goddelijke wijsheid te hebben gevonden. In alle groote steden van ons land houden deze theosophen hun samenkomsten; Amsterdam is reeds een afzonderlijk huis voor deze theosophie rijk; beroemde sprekers treden in deze meetings op; in onze dagbladen wordt er verslag van gegeven; als haute nouveauté op religieus gebied trekt deze theosophie de aandacht, en het behoort reeds tot den *bon ton* ook eens naar zulk een theosophische bijeenkomst te gaan.

Ook deze Theosophie nu is niets anders dan een verkapt Boeddisme, een Boeddisme zonder de uiterlijke vormen, een Boeddisme met een Christelijk etiket. De overste Henry S. Olcott, die president is van een theosophisch gezelschap, gaf in 1886 een boeddistischen Catechismus uit in het Singaleesch, die ten doel had onder de Singaleezen den invloed van het Christendom tegen te gaan en hen voor het Boeddisme te behouden. Annie Besant erkent openlijk, dat ze op haar reizen in Indië deze ware theosophie heeft leeren kennen. En al mag het echte Boeddisme in Indië maar half tevreden zijn met de orthodoxie van dit geëuropeerseerde en gemoderniseerde Boeddisme onzer theosophen, de propaganda, die het voor het Boeddisme maakt, wordt toch dankbaar erkend.

Zoo dringt het Boeddisme van drie zijden onze Chistelijke maatschappij binnen. Onze „religions philosophen" leeren onze theologen het Boeddisme bewonderen als den zuiversten vorm van het Pantheïsme. Onze nieuwere letterkunde draagt de Boeddistisch-phantheïstische wereldbeschouwing ongemerkt bij ons binnen. En de theosophen prediken een christelijk getint Boeddisme als de ware religie, die het menschelijk hart alleen bevredigen kan.

Niet ernstig genoeg kan daarom tegen dit gevaar gewaarschuwd.

Het gevaar niet van het onvervalschte Boeddisme, dat in een Boeddatempel voor een Boeddabeeld geknield ligt, maar het gevaar dat allengs onze Christelijke wereldbeschouwing, onze Christelijke moraal, ons Christelijk geloof zal plaats maken voor een wereldbeschouwing, een moraal, een geloof, die aan het Boeddisme ontleend zijn.

In Sem's tente alleen vindt Japhet, naar de oude orakelspreuk door Noach gesproken, den God des Verbonds. En als Japhet Sem's tente verlaat, om daarbuiten naar den levenden God te zoeken, vindt Japhet den Al-god, die geen god is, maar een verdichtsel van des menschen geest.

Recensiën.

L. Penning, *Verdedigers en Verdrukkers der Afrikaansche Vrijheid*. Met portretten en pen teekeningen van J. Hoynck van Papendrecht, C. Koppenol en J. Linse. J. N. Voorhoeve, den Haag, 1902.

De schrijver, die door zijn historische verhalen over den worstelstrijd in Zuid Afrika, zich een goeden naam heeft gemaakt, gaf hier een korte karakteristiek van de groote helden uit Afrika, Paul Kruger, Steyn, Joubert, Cronjé, Theron, Viljoen, de la Rey, de Wet en Botha, terwijl daarnaast het beeld wordt geteekend van de onderdrukkers, Rhodes, Buller, Roberts, Methuen, French en Lord Kitchener.

Het schijnt ons een verdienste van dit werk, dat licht en schaduw niet al te sterk verdeeld zijn en de personen der Engelsche generaals, afgedacht van de zaak waarvoor ze streden, hulde ontvangen, waar ze die verdienen.

De uitvoering van dit werk is keurig en doet den uitgever alle eer aan. De portretten zijn uitnemend geslaagd, vooral dat van Kruger, en de penteekeningen, die als vignetten boven elk hoofdstuk prijken, verraden een meesterhand.

S. Everett Green, *De vlucht eens Konings*. Naar het Engelsch door S. J. E. Amsterdam. Boekhandel voorheen Höveker & Wormser 1902.

Deze boeiend geschreven historische roman verhaalt van de vlucht van Koning Karel, van de trouwe liefde zijner onderdanen en van de zelfopoffering van twee jonge meisjes, die met eigen levensgevaar haar Koning beschermden. Onze voorliefde ligt niet bij dezen lichtzinnigen koning, wiens regeering later voor Engeland waarlijk geen zegen bleek, maar bij Cromwell met zijn puriteinsche „rondkoppen", met zijn ijzerstrenge maar rechtvaardige regeering, met zijn ijver voor de ordinantiën Gods. En ook al heeft de schrijver Cromwell aan het einde van zijn boek eenigermate recht laten wedervaren, toch is de bijtende spot van de helden en heldinnen in dit verhaal met de „schijnheiligheid" der Rondkoppen, soms meer dan het Gereformeerde hart verdragen kan. Intusschen neemt dit niet weg, dat men bij elke partij loyale trouw en heldhaftigheid bewonderen kan en van dat oogpunt uit sympathie kan voelden voor degenen, die in dit verhaal de hoofdrol spelen.

De vertaling is goed geslaagd. De druk flink en de band een sieraad.

Capadose, Vereeniging voor goedkoope Zondagsschool uitgaven 1902/1903. Amsterdam. Boekhandel voorheen Höveker & Wormser, 1902.

Betsy, Ella's Kerstfeest of de Heer hoort het gebed.

Betsy, Het waren maar twee centen.

Margaretha of Uit het hart komt voor en de bronnen des levens.

Eduard, De martelares van Carthago.

O. F. Walton, Aangenomen of Verlaten.

E. Gerdes, Onverwachte Kerstzegen.

P. J. Kloppers. Een man naar Gods hart. Het leven van Johannes Kalvijn.

A. J. Hoogenbirk, Getrouw in alles. Een verhaal uit den Franschen tijd.

Capadose zorgt ook dit jaar voor goede en goedkoope kinderlectuur. De meeste dezer boekjes beleefden reeds een herdruk en de namen van Gerdes, Kloppers en Hoogenbirk beloven reeds, dat men iets anders en beters krijgt dan een methodistisch bekeeringsverhaal of een verheerlijking van idiaal menschen die alleen in kinderboeken voorkomen. Het liefst is ons op dit gebied, ook voor onze kinderen, de historie.

Christelijke Scheurkalenders. Nu het eind van het jaar nadert, worden aan onze redactie weer verschillende scheurkalenders toegezonden, die deels oude bekenden zijn, deels als geheel vreemden zich bij ons aandienen.

Barnabas gaf weer zijn „*Christelijke Scheurkalender*," waarvan het schild in welgeslaagden kleurendruk ons het Petronellahospitaal met de operatiezaal en een godsdienstoefening doet aanschouwen. De uitgave is van K. Le Cointre te Middelburg. — Bij J. N. Voorhoeve in den Haag verscheen de *Geïllustreerde Christelijke Scheurkalender*, die den tekst met plaatjes afwisselt. Het schild van dezen scheurkalender is wel een der fraaiste, die wij zagen. Tegenover den donkeren achtergrond van het graf in Joseph van Arimathea's hof komt schitterend de gestalte uit van den Engel, die aan de weenende vrouwen toeroept: Hij is opgestaan. Ook de inhoud legt getuigenis af van een beslist Christelijken geest. Beide scheurkalenders bevelen wij gaarne aan.

Een geheel nieuwe scheurkalender is die welke door *J. v. d. Land* te Amsterdam wordt uitgegeven en die elken dag een *motto* brengt uit de werken van *Dr. A. Kuyper*. Het schild biedt geen voorstelling, maar bestaat uit arabesken op een zacht groenen ondergrond, geheel in nieuwerwetschen stijl. De motto's zijn met zorg gekozen. Ook deze scheurkalender zal een sieraad zijn voor de huiskamer, en degenen, die in Dr. Kuyper's werken thuis zijn, zullen door deze motto's aan menig puntig gezegde herinnerd worden. Te veel lof voor dezen kalender zou in *De Heraut* niet op zijn plaats zijn. Wij twijfelen niet, of de uitgever zal er geen berouw van hebben, dat hij deze nieuwigheid op het gebied onzer scheurkalenders invoerde.

Uit de Pers.

In de *Geldersche Kerkbode* heeft Ds. van Schelven van Dieren nogmaals een pleidooi geleverd tegen de onjuiste voorstelling van de beteekenis der Sacramenten, die nog maar al te vaak gevonden wordt:

De Sacramenten alzoo, beiden saamgenomen, niet alleen het H. Avondmaal, maar ook de H. Doop; deze laatste weer niet alleen in wat als uitsondering geschiedt als bejaardendoop, maar veelmeer als kinderdoop, de regel in de Gereformeerde kerken) dienen tot sterking van het geloof.

Bij het H. Avondmaal is het de roeping van den kerkeraad om, bij diegenen die verlangen tot het H. Avondmaal te worden toegelaten, te onderzoeken naar de kenteekenen van geloof en bekeering; wordt vervolgens in de bediening des Woords ieder toegelatene tot dit Sacrament, opgelegd, niet alleen te letten op den eisch des Heeren: verkondigt den dood van Christus totdat Hij komt; maar wordt evenzeer op de zelfbeproeving aangedrongen, of het geloof aanwezig is, gelijk in het formulier zoo duidelijk staat: . . . welke Christus alleen voor zijne geloovigen verordineerd heeft".

Het H. Avondmaal is gelijk ieder weet en ook toestemt, alleen dan op de rechte wijze te gebruiken, waar dat echte geloof, maar hier bewust geloof aanwezig is. Van ieder die tot't eedt, onderstelt de kerkeraad, naar den gegeven maatstaf van belijdenis en leven, dat dit geloof er is; anderszins zou die toegang moeten worden geweigerd.

Bij den H. Doop, met name bij den kinderdoop, wordt dit alles geheel losgelaten bij de tegenstanders van z.g. onderstelde wedergeboorte. Dan wordt dit Sacrament toegediend eigenlijk buiten verband met het te doopen kind; dan is er geen sprake meer van een geloof dat ondersteld wordt aanwezig te zijn, en alzoo evenmin van de sterking van het geloof, waartoe toch het Sacrament, naar de instelling des Heeren, dienen moet.

Geldt het alleen het geloof der ouders, of het geloof der gemeente, dan mogen de kleine kinderen het niet ontvangen, want daar kan, volgens onze tegenstanders, van zulk eene onderstelling geen sprake zijn.

Zeer zeker worden d or de Sacramenten, en dus ook door den H. Doop, de beloften van het verbond met het verbond zelve, verzegeld en bekrachtigd; maar dan moeten er toch dezulken zijn voor wie die verzegeling en bekrachtiging bestemd is. Die verzegeling en bekrachtiging hangen toch maar niet in de lucht; die hebben toch aan eene zijde, punt van uitgang in God, van Wien de belofte met hare teekenen en zegelen uitgaan; maar in zekeren zinten andere, eindpunt in degenen voor wie die belofte met hare verzegeling en bekrachtiging verordineerd zijn n.l. in de uitverkorenen en in al degenen, die krachtens het besluit der verkiezing, in de wedergeboorte begenadigd worden, en met het geloof begiftigd.

Op de vraag toch, waarin die verzegeling en die bekrachtiging door het Sacrament bestaat, geeft onze Cathechismus toch zoo schoon ten antwoord: »dat Hij ons vanwege het eenige slachtoffer van Christus, aan het kruis volbracht, vergeving der zonden en het eeuwige leven uit genade schenkt." (Antw. op vr ag 66).

Hoe dit nu voorwerpelijk kan opgevat worden, verklaren wij volstrekt niet te begrijpen. Er staat toch dat God ons belooft de vergeving der zonde en dat Hij dit door de sacramenten nu laat verzegelen en bekrachtigen; maar de belofte houdt in: Ik de Heere schenk u, metterdaad, feitelijk, onderwerpelijk, datgene wat die belofte inhoudt; nl. de vergeving der zonde.

Vandaar dat dan ook in het dankgebed na den kinderdoop, die aangehaalde woorden voorkomen: »wij danken en loven U, dat Gij ons en onze kinderen, door het bloed van uwe lieven Zoon Jezus Christus, alle onze zonden vergeven, en ons door uwen Heiligen Geest tot lidmaten van uwen eenigeboren Zoon, en alzoo tot uwe kinderen *aangenomen hebt*, en ons datzelve met den Heiligen Doop bezegelt en bekrachtigt."

Kan dit nu iets voorwerpelijks zijn? Dit is zoo onderwerpelijk als het maar eenigszins mogelijk is.

In het overige gedeelte van die dankzegging komt ook nog wel de voorbede voor, om de regeering door den Heiligen Geest, en dat het gedoopte kind Christelijk en Godzaliglijk opgevoed worde; maar ieder die dit dankgebed als een geheel aanmerkt, zal aanstonds zien dat hier niet om wedergeboorte enz. gevraagd wordt, om dan alzoo als teniet te doen datgene wat in de voorafgaande woorden als aanwezig werd onde steld, en waarop de dankzegging doelde. Maar integendeel, bevat dit de bede dat het den Heere moge believen dat alle recht streeksch en middellijk instrument in het werk moge worden gesteld, en alzoo gezegend, dat het straks in het leven uitkome dat, wat ondersteld we d, ook inderdaad aanwezig was. Gelijk geheel op dezelfde manier zou kunnen worden gebeden na het H. Avondmaal, dat het straks in het leven uitkome dat ieder Avondmaalganger waarlijk en zeker een oprecht geloovige is; zóó, dat overblijvende leden nooit kerkelijke disciplina diende te worden geoefend; en dit laatste zal, in de kringen der Chr. Gereformeerden, zeker ook wel eens noodig zijn, gelijk ook bij ons.

De Sacramenten zijn voor de kerk, het lichaam van Christus, voor de uitverkorenen, voor de wedergeborenen, voor de bestemden ten leven, voor hen voor wie Christus gestorven is; en met welke omschrijvenden naam men ze verder wil aanduiden; daarvan gaat niets af.

Wie uitverkoren is enz. weet met beslistheid alleen de Heere, de Alwetende; maar naar Zijne kennis kunnen wij hier op aarde niet rekenen, eenvoudig omdat het ons niet is geopenbaard.

Hier mag alleen gelden de maatstaf dien God in Zijn Woord heeft gegeven; voor het H. Avondmaal is het de belijdenis der lippen, en de levenswandel voor het oor en het oog der gemeente, en die in de gemeente daartoe zijn verordineerd; maar de maatstaf bij den kinderdoop is eene geheel andere; wel blijft het, en moet het ook hier blijven: de doop, dus ook de kinderdoop, is alleen voor de uitverkorenen; maar wie zal uitmaken welk kind uitverkoren is en welk kind niet? De Heer heeft dienaangaande den maatstaf onthouden.

Hoe moet de kerk dan daarin te werk gaan? er maar op loa doopen ieder kind dat aangeboden word? Ook in de kringen der Chr. Geretormeerden zal men dat niet doen. Dan is er alleen te handelen naar datgene wat in het Woord staat geschreven: »U komt de belofte toe, en uwe kinderen, en allen die dan verre zijn, zoovelen als er de Heere onze God toe roepen zal." Vraagt iemand ten overvloede, welke belofte (niet beloften) hier bedoeld wordt, dan leert ons het verband in het formulier zelf, dat hier sprake is van het verbond en de verbondsbelofte aan Abraham gegeven: »Ik zal uw God zijn".

Laat iemand nu eens omschrijven wat beteekenis die woorden, daar ter plaatse hebben; wat dit inhoudt als de Heere zegt tot Abraham: »om u te zijn tot eenen God", dan komt toch fatiekant verkeerd uit ieder die dit voorwerpelijk opvat; is het niet onderwerpelijk bedoeld, dan belijden wij ootmoediglijk dit deel der Schrift niet meer te begrijpen.

Onderwerpelijk is het bedoeld door God voor Abraham. Abraham is in het verbond opgenomen, ja met hem is dit verbond gesloten; de Heere is de getrouwe Verbonds Jehovah, en Abraham de ware bondeling, de vader der geloovigen.

Maar dan volgt er in éénen adem: (om u te zijn tot eenen God) »*en uwen zade na u.*" Om uwen zade na u te zijn tot eenen God, op dezelfde manier, in dezelfde beteekenis, als de Heere dat toezegt aan Abraham zelf; met de schriftuurlijke beperking die Petrus, of liever de H. Geest door Petrus, daarvan geeft op den eersten Pinksterdag wijzende op de verkiezing: »zoovelen als er de Heere onze God toe roepen zal." Gelijk dan ook het formulier zegt: zoo zal men de jonge kinderen, als erfgenamen van het rijk van God en van zijn verbond, doopen.

Alleen wat ligt op de lijn der verkiezing, bewust of onbewust, mag het sacrament ontvangen; en waar alle grond, om dit te onderstellen ontbreekt, daar wordt ook alle grond gemist om het sacrament toe te dienen.

Waar de sprekende, duidelijke kenteekenen van verkiezing en wedergeboorte niet gegeven zijn, gaat de kerk vrij uit door te doopen die kleine kinderen die uit »geloovige" ouders geboren worden; daaronder is het zaad der kerk; daaronder zijn de uitverkorenen, voor wie de genadeweldaad is de weldaad van wedergeboorte, van geloof en wat daarop verder volgt.

In de voorbede vraagt de gemeente om de inlijving in Christus, gelijk de geloovige Israëliet vóór de besnijdenis zal gevraagd hebben om de genadeweldaad waarvan de besnijdenis teeken en zegel was; gelijk na de toediening van het Sacrament gedankt wordt. Niet alsof door het Sacrament eene geheimzinnige werking is geschied maar omdat, wat te voren nog onzeker is nu, ná de toediening van het Sacrament, naar de beteekenis die God zelf in het Sacrament legt, nu als aanwezig ondersteld wordt; nu, nu het toegediend is, in den wettigen weg en vorm door den Heere daartoe verordend.

Nu moet ook in geloof aanvaard al datgene wat door den Heere met die sacramenteele handeling bedoeld is.

Ten overvloede halen wij nog aan het getuigenis van vader Brakel, in zijne »Redelijke Godsdienst". Hij schrijft in deel I, cap. 38, onder No. 15, aldus: »de Sacramenten beteekenen niet alleen, maar zij verzegelen daarenboven aan de ware genieters alle de beloften des Evangelies, alle de goederen van het Genadeverbond, Christus met alle Zijne volheid, dat zij daaraan deel hebben".

En verder onder No 18: »ook wordt den doop eene verzegelende kracht toegeschreven . . . waarmede te kennen wordt gegeven, dat de doop niet alleen verzegelt van deel aan Christus te hebben; maar ook van de heiligmaking te zullen deelachtig worden".

Nog eveneens onder No. 14 in cap. 39: »het vijfde in den Doop aan te merken is het einde, hetwelk is de verzekering en de verzegeling van de vergeving der zonden; van de wedergeboorte, en de inlijving in de kerk. Ziet van de vergeving der zonden, Rom. 4 : 11: Hij (Abraham) heeft het teeken der besnijdenis ontvangen tot een zegel der rechtvaardigheid des geloofs. — Indien het Sacrament in het Oude Testament was tot verzegeling, veel meer dan nu in het Nieuwe Testament de Doop, welke inplaats van de besnijdenis is. Col. 2 : 11, 12. — Tit. 3 : 5. — 1 Cor. 12 : 13.

Onder No. 20, zelfde cap., de tweede tegenwerping: » . . (b.) dewijl de doop werkt als een teeken en zegel zoo kan een kindeke verzegeld worden. God en de gemeente, zoo ook de ouders, zien ze aan als verzegelden. De ouders hebben er hunne vertroosting uit, en het gedoopte kindeke tot verstand komende, trekt uit zijnen doop de kracht van verzegeling tot vertroosting en heilig making".

Niet minder in hetzelfde cap. onder no. 25, dat te lang is om het hier over te schrijven, maar waarin aangaande de gedoopte kinderen deze woorden staan: » . . . zoo heeft men ze ook voor ware bondgenooten en kinderen Gods te houden, als zij opwassen, enz."

Wij hebben juist vader Brakel laten spreken, omdat hij nog al bekend is onder ons volk, en daar ook nog al crediet heeft, en van hem niet licht iemand zal zeggen, wat men tegenwoordig van de Gereformeerden durft zeggen, dat het eene dwaalleer is die zij voorstaan; en men die teekent met de volgende onverdachte woorden: »eene dwaalleer, welke wij niet schromen een zielenvergif voor het opkomend geslacht te noemen".

Het is niet aangenaam, dezelfde dingen telkens weer te moeten zeggen. Maar zoolang zoo krasse beschuldigingen worden ingebracht tegen hen, die de oude Gereformeerde leer van de beteekenis der Sacramenten tegenstaan, mag het verweer niet zwijgen.

Ook hier geldt, dat alleen de aanhouder wint.

Officieele Berichten.

De classe Woerden nam in de vergadering van den 13 Nov. 1902 de volgende motie aan:

„De classe, betreurende den afloop van de opleidingskwestie op de Gen. Synode te Arnhem, alsook den verderen loop der dingen in deze materie na de Synode, spreekt den wensch uit, dat alsnog een weg gevonden worde, waarlangs het besluit der Arnhemsche Synode tot vereeniging der beide inrichtingen kon worden uitgevoerd."

Op last der classe,
J. v. Loskhuyzen, *Scriba.*

De kerken der classis Breukelen worden opgeroepen tot een buitengewone vergadering op Woensdag 10 Dec. des namiddags te 1 uur.

Punt van behandeling:

Approbatie van 1e beroep van Ds. Mulder naar Klundert.

De kerken worden herinnerd aan art. 3 der classicale regeling.

Namens de roepende kerk van Vinkeveen:
P. Roos, *praeses.*
H. M. Fokker, *Scriba.*

De classis Goes der Geref. Kerken, in buitengewone vergadering den 21en Nov. 1902 saâmgekomen, ter bespreking van de zaak der Opleiding, nam met elf tegen negen stemmen het volgende voorstel aan:

„De classis Goes, hoewel den loop der zaken betreurende, spreekt uit, dat zij in hoofdzaak met het voorstel Bavinck-Rutgers zich vereenigen kan; doch op sommige artikelen, bijzame art. vijf en vijftien, wijziging begeert, ingeval blijkt dat, naar zij hoopt, bijna al de kerken zich bij deze oplossing kunnen neerleggen;

En wenscht, dat eene buitengewone Gen Syn. worde bijeengeroepen om in den geest van evengenoemd voorstel tot eenheid van opleiding te komen."

De *minderheid* der classis verklaarde zich voor het volgende voorstel:

De classis Goes, oordeelende, dat het op de Synode te Arnhem ingediende voorstel Bavinck-Biesterveld K.-R. niet voldoende rekening houdt met het beding van 1902;

betreurende dat de Synode niet het voorstel *Bos* heeft aanvaard, dat zich plaatst op den grondslag van dat beding;

spreekt er voorts zijn leedwezen over uit, dat er door het benoemen van Prof. Bavinck en Biesterveld tot Professoren aan de Vrije Univ., en door het aanvaarden dier benoeming gewelddadig is ingegrepen op het te Arnhem genomen besluit om de Theol. School te handhaven;

alsmede over het feit, dat nu weer op het bijeenroepen eener Gener. Synode wordt aangedrongen om toch het zelfstandig bestaan der Theol. School op te heffen;

er spreekt de verwachting uit, dat men deze pogingen niet zal doorzetten, en evenmin voortgaan zal met, door de benoemingen tegen te werken, de school in strijd met het besluit der Synode dood te maken, maar door zoo spoedig doenlijk zoovele der bestaande vacature's te vervullen, als curatoren der Theol. School in overleg met de overgebleven Hoogleeraren in den bestaanden toestand noodzakelijk achten, tot handhaving der Theol. School doe, wat tot handhaving der Theol. School noodig is.

Namens de Classis,
J. Koffe, *Scriba.*

Classis 's Gravenhage.

Na breedvoerige broederlijke discussie komt de classe tot het volgende besluit:

De Geref. Kerken in de classis 's Gravenhage op 11 Nov. 1901 tezamengekomen en handelende van de zaak der Opleiding tot den Dienst des Woords,

oordeelende, dat het voorstel Bavinck a.s. eene gewenschte oplossing van het hangende vraagstuk aan de hand doet;

spreken den wensch uit dat eene vervroegde Synode worde samengeroepen, om te beproeven of alsnog tot uitvoering van dat aangenomen voorstel kan worden overgegaan;

zijn van oordeel dat intusschen geen nieuwe benoemingen tot Hoogleeraar aan de Theol. School behooren te geschieden; zoo onverhoopt die uitvoering onmogelijk mocht blijken, neme die Synode maatregelen, waardoor zooveel mogelijk bevorderd wordt, dat de Theol. School en de Theol. Faculteit der V. U. in het werk der opleiding tot den Dienst des Woords naast en niet tegenover elkander optreden, en

besluiten deze motie te brengen ter kennis der andere classen in ons vaderland met verzoek om adhaesie.

Classis Franeker.

Op voorstel van Ds. Balhuizen wordt de volgende motie aangenomen:

„De Classis Franeker", kennis nemende van den tegenwoordigen staat van zaken in betrekking tot de zaak der opleiding;

betreurende, dat de Gen. Synode van Arnhem geen poging heeft gedaan om haar besluit tot vereeniging van de Theol. School met de Theol. Fac. der Vrije Universiteit, naar het voorstel der 4 Hoogleeraren, uit te voeren; spreekt de noodzakelijkheid uit, dat alsnog de zaak der opleiding zoo spoedig mogelijk geregeld worde in een vervroegde Generale Synode."

Buitenland.

Duitschland Een belangrijk stuk over 't kerkrecht.

De hoogleeraar Rieker te Leipzig, hield een voordracht over de beteekenis van het bestuur der kerk door den heer des lands. Deze voordracht is overgedrukt in de *A. E. L. Kirchenz.* Aan het artikel ontleenen wij het volgende:

Vele Christenen houden het voor iets raadselachtigs, om niet te zeggen dwaas, als men stelt, dat de heer van het land, ook bestuur moet hebben over de kerk. Het z.g. landsheerlijke kerkbestuur bestaat hierin, dat de Overheid, ten opzichte van de Evangelische kerk haars lands, niet alleen de drager is van het jus circa sacra, het recht omtrent de heilige dingen, maar ook het jus in sacra, het recht over de heilige dingen heeft, zoodat de Overheid in een veel nauwer verband tot de Evangelische, dan tot de Roomsche kerk van haar partij staat. Zoo staat b.v. aan het hoofd van de landskerk van het hertogdom Saksen Altenburg de regent, welke het recht van oppertoezicht, en de verplichting tot bescherming der kerk heeft. Dit is zoo overal in alle kerken in Duitschland. In Saksen is de koning, doordat hij tot de Roomsche kerk behoort, verhinderd, om het kerkbestuur uit te oefenen, maar in plaats van door hem, wordt dit uitgeoefend door het college ministers. In Beieren daarentegen oefent de koning, tegenwoordig de prins-regent, al behoort hij tot de Roomsche kerk, het bestuur over de Evangelische kerk zelf uit.

Zoo bestaat in Duitschland zonder uitzondering, de instelling van het kerkbestuur, uitgeoefend door den heer des lands. Wanneer, en hoe is die ontstaan, zal men vragen.

Gewoonlijk meent men, dat de heeren van het land, toen zij zagen, dat de Roomsche bisschoppen over 't algemeen zich tegen de reformatie der kerk, volgens Luther's denkbeelden, verzetten, in hunne plaats als een soort van noodbisschoppen zijn opgetreden. Daarom noemt men nog wel den keizer van Duitschland als de opperste bisschop van de kerk. Deze opvatting kan echter niet voor de rechtbank der historie bestaan. Immers, wanneer door de reformatie het bestuur der kerk in handen van den heer des lands is gekomen, hoe komt het dan dat reeds vóór de reformatie, in menig deel van Duitschland, een soort van kerkbestuur door den landsheer uitgeoefend werd? Men denke aan datgene, wat in Saksen, Brandenburg en elders, de heeren des lands in de 10de eeuw tot verbetering der kerkelijke toestanden in hunne landen gedaan hebben. Hoe is het ook te verklaren, dat in rijken, waar de Roomsche kerk de overhand heeft, in de 16de, 17de en 18de eeuw, de heer van het land eenzelfde macht had over de Roomsche kerk, als in denzelfden tijd de landsheeren in rijken, waar de Evangelische kerk den boventoon voerde. Wanneer de heer des lands in Duitschland op de plaats van de bisschoppen ging staan, omdat er geen bisschop meer gevonden werden, hoe komt het dan, dat in andere Protestantsche landen, als Engeland, Zweden, Noorwegen, Denemarken, benevens het ambt van bisschop, de heeren van het land ten opzichte van kerkelijke zaken eenzelfde positie innamen als de vorsten van Duitschland? Hoe komt het, dat Melanchton, die verklaarde, dat een bisschoppelijke kerkorde alleen past op de Evangelische kerk, tegelijk tracht een wetenschappelijk betoog te leveren van het goede van den heer des lands, om de kerk te besturen, te verdedigen.

Nu pleegt men, om de gewone opvatting te verdedigen, zich te beroepen op het z.g. Episcopale systeem, dat in de tweede helft van de 16de en in de eerste helft van de 17de eeuw bloeide. Volgens dit stelsel waren door den Augsburgschen godsdienstvrede van 1555, de bisschoppelijke rechten over de Evangelischen overgedragen van de Roomsche bisschoppen op de Evangelische landsoverheid, evenwel met dit beding, dat zij slechts de uitwendige macht zouden uitoefenen; zij mossten de macht over de inwendige zaken aan de consistoriën, superintendenten en predikanten overlaten.

In de bepalingen van genoemden vrede staat echter daarvan geen woord.

Tegenover deze voorstelling zet Prof. Dr. Rieker de stelling, dat de Evangelische landsoverheid van Duitschland in de 16de eeuw niet in de plaats der bisschoppen trad; het besturen van de kerk door de Overheid, is veeleer eene werkzaamheid, die bij de regeermacht van de Overheid behoorde.

In de oudheid en in de middeneeuwen gold de voorstelling, dat de Staat niet alleen eene gemeenschap voor wereldlijke burgerlijke aangelegenheden, maar ook voor godsdienstige zaken was. Het aankweeken van den godsdienst, als de onzichtbare grondslag van den Staat, was daarom geen private zaak, maar eene openbare aangelegenheid, ja de zorg voor de religie behoorde tot de allergewichtigste bemoeiingen van de Overheid.

De hoogleeraar toont dit aan wat de Grieken en Romeinen aangaat en betoogt ook, dat toen het Germaansche rijk het Christendom aannam, overal Germaansche lands- en staatskerken gevormd werden, die eerst een Arianasch, later een Roomsch stempel droegen. De kerk van het Merovingische rijk, de kerk van het Angel-